

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

TÂM LÝ HỌC LỬA TUỔI VÀ

TÂM LÝ HỌC SƯ PHẠM

(Giáo trình đào tạo giáo viên
Trung học cơ sở
hệ Cao đẳng Sư phạm)

TRƯỜNG CĐCN HN-THƯ VIỆN

Trial Version

Mã sách*010600118*

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC

SÁCH ĐẲNG
SƯ PHẠM

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

PGS. LÊ VĂN HỒNG (Chủ biên)

PGS. TS. LÊ NGỌC LAN

TÂM LÝ HỌC LỨA TUỔI VÀ TÂM LÝ HỌC SƯ PHẠM

*Giáo trình đào tạo giáo viên
Trung học cơ sở hệ Cao đẳng Sư phạm*

(Tái bản lần thứ tư)

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC

PHẦN THỨ NHẤT

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CƠ BẢN CỦA TÂM LÝ HỌC LỨA TUỔI

CHƯƠNG I

NHẬP MÔN TÂM LÝ HỌC LỨA TUỔI VÀ TÂM LÝ HỌC SƯ PHẠM

I- KHÁI QUÁT VỀ TÂM LÝ HỌC LỨA TUỔI VÀ TÂM LÝ HỌC SƯ PHẠM

Từ xa xưa loài người đã quan tâm đến các hiện tượng tâm lý. Nhưng trong một thời gian dài, tâm lý học vẫn chỉ là một bộ phận của triết học. Đến thế kỷ XIX, điều kiện xã hội - lịch sử thay đổi, nền kinh tế xã hội phát triển mạnh mẽ, do đó các khoa học cũng không ngừng phát triển. Cùng với sự phát triển của các khoa học, tâm lý học cũng được phát triển mạnh mẽ và được coi là một khoa học độc lập từ khi phòng

K.Đ Usinxki. *Tuyển tập*, tập 8. NXB Viện HLKHGD Nga, 1950, tr.55.

thực nghiệm tâm lý học và Wundt được thành lập ở Leipzig (Đức) vào cuối thế kỷ XIX.

Khi tâm lý học phát triển mạnh mẽ với tư cách là một khoa học độc lập thì đồng thời cũng nảy sinh nhiều vấn đề đòi hỏi sự nghiên cứu tâm lý có tính chất chuyên biệt, khiến cho các ngành tâm lý học ứng dụng được phát sinh. Tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm là các chuyên ngành phát triển sớm nhất của tâm lý học. Đó là sự ứng dụng của tâm lý học vào lĩnh vực sư phạm lứa tuổi.

1. Đối tượng, nhiệm vụ, ý nghĩa của tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm

Có thể nói một cách khái quát, tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm cùng nghiên cứu tâm lý người, nhưng không phải là con người đã trưởng thành mà là con người ở các giai đoạn phát triển khác nhau trong điều kiện sống và hoạt động của nó.

a) Đối tượng:

Đối tượng nghiên cứu của tâm lý học lứa tuổi là động lực phát triển tâm lý theo lứa tuổi của con người; sự phát triển cá thể của các quá trình tâm lý và các phẩm chất tâm lý trong nhân cách của con người đang được phát triển (tâm lý học Đức gọi chuyên ngành này là tâm lý học phát triển): nó xem xét quá trình con người trở thành nhân cách như thế nào? Tâm lý học lứa tuổi nghiên cứu đặc điểm của các quá trình và các phẩm chất tâm lý riêng lẻ của cá nhân ở các lứa tuổi khác nhau và sự khác biệt của chúng ở mỗi cá nhân trong phạm vi cùng một lứa tuổi ; nghiên cứu những khả năng lứa tuổi của việc lĩnh hội tri thức, phương thức hành động... Ví dụ, tâm lý học lứa tuổi nghiên cứu đặc điểm của tri giác nhìn, tri giác nghe và sự tác động qua lại giữa chúng

ở từng lứa tuổi như thế nào, ở các cá nhân trong cùng một lứa tuổi như thế nào?...

Tâm lý học lứa tuổi nghiên cứu các dạng hoạt động khác nhau của các cá nhân đang được phát triển. Ví dụ : vui chơi, học tập, lao động, hoạt động xã hội... Mỗi một dạng hoạt động có vai trò tác dụng khác nhau đối với sự phát triển nhân cách ở từng lứa tuổi. Mỗi một giai đoạn phát triển có một dạng hoạt động vừa sức và đặc trưng của nó.

Đối tượng nghiên cứu của tâm lý học sư phạm là những quy luật tâm lý của việc dạy học và giáo dục. Tâm lý học sư phạm nghiên cứu những vấn đề tâm lý học của việc điều khiển quá trình dạy học, nghiên cứu sự hình thành những quy trình nhận thức, tìm tòi những tiêu chuẩn đáng tin cậy của sự phát triển trí tuệ và xác định những điều kiện để đảm bảo phát triển trí tuệ có hiệu quả trong quá trình dạy học, xem xét những vấn đề về mối quan hệ qua lại giữa giáo viên và học sinh, cũng như mối quan hệ qua lại giữa học sinh với nhau.

Những quan sát hàng ngày cho thấy, trẻ em rung cảm và suy nghĩ không giống người lớn. Trẻ nhỏ không làm được rất nhiều điều. Nhưng vấn đề không phải là ở chỗ trẻ chưa làm được những gì, chưa nắm được những gì?... mà vấn đề cơ bản là ở chỗ, phải hiểu được đứa trẻ hiện có những gì, có thể làm được những gì, nó sẽ thay đổi như thế nào và sẽ có được những gì trong quá trình sống và hoạt động theo lứa tuổi... Có hiểu được những điều đó mới hiểu được nguyên nhân của những nét, những phẩm chất mới đặc trưng cho nhân cách người lớn. Mặt khác mỗi lứa tuổi có những khó khăn và thuận lợi riêng. Những khó khăn và thuận lợi đó đòi hỏi phải có phương pháp đối xử riêng biệt, thích hợp với lứa tuổi. Có thể phương pháp này thích hợp với trẻ nhỏ, nhưng

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. N. V. Cudomina. *Sơ thảo tâm lý lao động của người giáo viên*. Cục đào tạo bồi dưỡng. Bộ Giáo dục 1976.
2. Phạm Văn Đồng. *Đào tạo thế hệ trẻ của dân tộc thành những chiến sĩ cách mạng dũng cảm, thông minh, sáng tạo*. NXB. Giáo dục 1969.
3. Hồ Ngọc Đại. *Tâm lý học dạy học*. NXB Giáo dục. Hà Nội 1983.
4. Hồ Ngọc Đại. *Bài học là gì ?* NXB Giáo dục. HN. 1985.
5. Hồ Ngọc Đại. *Công nghệ giáo dục*, T. 1. NXB Giáo dục. HN. 1994.
6. Ph. N. Gônôbôlin. *Những phẩm chất tâm lý của người giáo viên*, T. 1, 2 NXB Giáo dục 1968.
7. Phạm Minh Hạc. *Hành vi và hoạt động*. NXB Giáo dục. HN. 1987.
8. Phạm Minh Hạc (đồng tác giả) *Tâm lý học*, T. 1, 2 NXB Giáo dục. HN. 1989
9. Phạm Minh Hạc. *Phương pháp tiếp cận hoạt động nhân cách trong giáo dục hiện đại*. Bài giảng tại Đại hội quốc tế lần thứ II về lý thuyết hoạt động. Phần Lan, 1991.
10. Phạm Minh Hạc. *Một số vấn đề tâm lý học*. NXB Giáo dục. HN. 1992.
11. Phạm Minh Hạc. *Vấn đề con người trong công cuộc đổi mới*. KX. 07. HN. 1994.
12. Lê Văn Hồng (đồng tác giả). *Tâm lý học đại cương*, Hội đồng bộ môn Tâm lý - Giáo dục học. Bộ Giáo dục. HN. 1975.

41. Trần Trọng Thủy (đồng tác giả). *Bài tập thực hành tâm lý học*. NXB Giáo dục. HN. 1990.
42. Nguyễn Khắc Viện. *Lòng con trẻ*. NXB Phụ nữ. Trung tâm N. T. 1990.
43. Nguyễn Khắc Viện. *Từ điển tâm lý*. NXB Ngoại văn. HN. 1991.
44. K. D. Usinxki, *Toàn tập*, T. 1. NXB Viện HLKHGD, CHLB Nga. 1948.
45. H. Wallon. *Réforme de l'enseignement et psychologie*. Enfance. 1948.
46. R. Zazzo. *La Psychologie scolaire*. Education nationale No, 10. 1952.
47. I. V. Xtrakhôp. *Khái luận về tâm lý học khéo léo đối xử sư phạm*. NXB Trường ĐHTH Xaratôp. 1966.

MỤC LỤC

Phần thứ nhất

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CƠ BẢN CỦA TÂM LÝ HỌC LỨA TUỔI

PGS.TS Lê Ngọc Lan

Trang

<i>Chương I. Nhập môn tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm</i>	3
<i>I- Khái quát về tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm</i>	3
1. Đối tượng, nhiệm vụ, ý nghĩa của tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm	4
2. Quan hệ giữa tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm	7
<i>II- Lý luận về sự phát triển tâm lý trẻ em</i>	8
1. Khái niệm về sự phát triển tâm lý trẻ em	8
2. Quy luật chung của sự phát triển tâm lý trẻ em	17
3. Dạy học, giáo dục và sự phát triển tâm lý	19
<i>III- Sự phân chia các giai đoạn phát triển tâm lý của trẻ em</i>	22
1. Quan niệm về các giai đoạn phát triển tâm lý	22
2. Phân chia giai đoạn phát triển tâm lý trẻ em	23
<i>Chương II. Tâm lý lứa tuổi học sinh trung học cơ sở</i>	26
<i>I- Vị trí, ý nghĩa của giai đoạn phát triển tâm lý lứa tuổi học sinh trung học cơ sở</i>	26

<i>II- Những điều kiện phát triển tâm lý ở lứa tuổi học sinh trung học cơ sở</i>	28
1. Sự biến đổi về mặt giải phẫu sinh lý	28
2. Sự thay đổi điều kiện sống	31
<i>III- Hoạt động học tập và sự phát triển trí tuệ của học sinh trung học cơ sở</i>	32
1. Đặc điểm của hoạt động học tập trong trường trung học cơ sở	32
2. Đặc điểm của sự phát triển trí tuệ ở lứa tuổi học sinh trung học cơ sở	35
<i>IV- Hoạt động giao tiếp của lứa tuổi học sinh trung học cơ sở</i>	37
1. Giao tiếp của thiếu niên với người lớn	38
2. Giao tiếp của thiếu niên với bạn bè	40
<i>V- Sơ lược sự phát triển nhân cách ở lứa tuổi học sinh trung học cơ sở</i>	44
1. Sự hình thành tự ý thức của học sinh trung học cơ sở	44
2. Sự hình thành đạo đức của học sinh trung học cơ sở	47
<i>Chương III. Tâm lý lứa tuổi học sinh trung học phổ thông</i>	51
<i>I- Những yếu tố ảnh hưởng đến sự phát triển tâm lý của lứa tuổi học sinh trung học phổ thông</i>	51
1. Khái niệm tuổi thanh niên	51
2. Đặc điểm cơ thể	53
3. Điều kiện xã hội của sự phát triển	54

<i>II- Hoạt động học tập và sự phát triển trí tuệ của học sinh trung học phổ thông</i>	56
--	----

1. Đặc điểm của hoạt động học tập	56
-----------------------------------	----

2. Đặc điểm của sự phát triển trí tuệ	57
---------------------------------------	----

<i>III- Những đặc điểm nhân cách chủ yếu</i>	61
--	----

1. Sự phát triển của tự ý thức	61
--------------------------------	----

2. Sự hình thành thế giới quan	63
--------------------------------	----

3. Giao tiếp và đời sống tình cảm	66
-----------------------------------	----

<i>IV- Một số vấn đề về giáo dục đối với học sinh trung học phổ thông</i>	70
---	----

Phần thứ hai

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CƠ BẢN CỦA TÂM LÝ HỌC SƯ PHẠM

PGS Lê Văn Hồng

<i>Chương IV: Tâm lý học dạy học</i>	73
--------------------------------------	----

<i>I- Hoạt động dạy</i>	75
-------------------------	----

1. Khái niệm về hoạt động dạy	75
-------------------------------	----

2. Mục đích của hoạt động dạy	75
-------------------------------	----

3. Con đường để đạt mục đích đó	76
---------------------------------	----

<i>II- Hoạt động học</i>	78
--------------------------	----

1. Khái niệm về hoạt động học	78
-------------------------------	----

2. Bản chất của hoạt động học	80
-------------------------------	----

3. Sự hình thành hoạt động học	83
--------------------------------	----

<i>III- Sự hình thành khái niệm trong dạy học</i>	93
1. Khái niệm về khái niệm	93
2. Bản chất tâm lý của sự hình thành khái niệm	96
3. Sự hình thành khái niệm trong dạy học	98
<i>IV- Sự hình thành kỹ năng, kỹ xảo trong học tập</i>	102
1. Sự hình thành kỹ năng	102
2. Sự hình thành kỹ xảo	105
<i>V- Dạy học và sự phát triển trí tuệ</i>	109
1. Khái niệm về sự phát triển trí tuệ	110
2. Các chỉ số của sự phát triển trí tuệ	112
3. Quan hệ giữa dạy học và sự phát triển trí tuệ	113
4. Tăng cường việc dạy học và phát triển trí tuệ	115
<i>Chương V: Tâm lý học giáo dục đạo đức</i>	127
<i>I- Đạo đức và hành vi đạo đức</i>	127
1. Khái niệm về đạo đức	127
2. Khái niệm về hành vi đạo đức	129
<i>II- Cấu trúc tâm lý của hành vi đạo đức</i>	133
1. Tri thức và niềm tin đạo đức	133
2. Động cơ và tình cảm đạo đức	135
3. Thiện chí, nghị lực và thói quen đạo đức	137
4. Mối quan hệ giữa các yếu tố tâm lý trong cấu trúc của hành vi đạo đức	139

<i>III- Vấn đề giáo dục đạo đức cho học sinh phổ thông</i>	141
1. Tổ chức giáo dục của nhà trường	141
2. Không khí đạo đức của tập thể	142
3. Nề nếp sinh hoạt và sự tổ chức giáo dục của gia đình	144
4. Tự tu dưỡng	146
<i>Chương VI: Tâm lý học nhân cách người thầy giáo</i>	154
<i>I- Sự cần thiết trau dồi nhân cách đối với người thầy giáo</i>	154
<i>II- Đặc điểm lao động của người thầy giáo</i>	157
<i>III- Cấu trúc nhân cách người thầy giáo</i>	164
<i>IV- Phẩm chất của người thầy giáo</i>	166
<i>V- Năng lực của người thầy giáo</i>	173
1. Nhóm năng lực dạy học	174
2. Nhóm năng lực giáo dục	185
3. Nhóm năng lực tổ chức hoạt động sư phạm	193
<i>VI- Sự hình thành uy tín của người thầy giáo</i>	194
Tài liệu tham khảo	199
Mục lục	203

Chịu trách nhiệm xuất bản :
Giám đốc NGÔ TRẦN ÁI
Tổng biên tập VŨ DƯƠNG THỤY

Biên tập lần đầu :
CẦN HỮU HẢI

Biên tập tái bản :
VÕ HỒNG VÂN

Trình bày bìa :
PHẠM NGỌC TỎI

Sửa bản in :
MINH HẢO - MAI HƯƠNG

Chế bản :
PHÒNG CHẾ BẢN (NXB GIÁO DỤC)

TÂM LÝ HỌC LÚA TUỔI VÀ TÂM LÝ HỌC SƯ PHẠM

In 3.500 bản (QĐ47), khổ 14,3 x 20,3 cm.

Tại Xí nghiệp in Đường sắt Hà Nội.

Số in: 773. Số XB: 1741/796-01 do Cục xuất bản cấp ngày 17 tháng 12 năm 2001. In xong và nộp lưu chiểu tháng 10 năm 2002.